

Psovke, vulgarizmi i riječi rugalice đurđevečkoga kajkavskoga govora

VLADIMIR MIHOLEK

U tekstu se govori o psovka, vulgarizmima i srodnim riječima đurđevečkoga kajkavskoga govora koje su upotrebljavali naši stari. Prema današnjim mjerilima to nisu prave psovke i vulgarizmi, nego riječi u njihovoj funkciji, premda se u radu tako nazivaju. U današnje vrijeme sve se manje koriste jer su stari govornici pomrli. Upotrebljavali su se u svakodnevnoj komunikaciji i nimalo ne liče na današnje. Kao takvi bili su u skladu s ondašnjim vjerskim i moralnim načelima, čak su djelovali pomalo šaljivo, tako da su se mogli izgovarati i pred djecom. Broj psovki i vulgarizama nije velik jer je narod tada bio bogobožan, neporočan i izbjegavao je takve izraze, o čemu je odgojem brinula obitelj, Crkva i škola, a dijelom i vlast zakonskim odredbama. Pojedinama je bilo nemoguće doznati značenje jer su nastali maštom pojedinaca koji su određene sastavnice jednostavno izmišljali prema potrebi. U nešto većem broju zastupljene su riječi rugalice i stihovne rugalice. Veći dio psovki, vulgarizama i rugalica istovjetan je s istima u Đurđevcu susjednim kajkavskim govornim. Prikupljeni materijal izdvojen je iz rječnika đurđevečkoga kajkavskoga govora i naknadno prikupljenog leksika.

Ključne riječi: psovke, vulgarizmi, kletve, rugalice, kajkavski govor, Đurđevac, razdoblje od 18. do sredine 20. stoljeća

1. Uvod

Psovke, vulgarizmi i njima srodne riječi, premda učestale u svakodnevnom govoru, tema su koja nije dosad privukla veći interes lingvisti i drugih stručnjaka, ali ne znači da se o njima nije pisalo. Većina navedenih radova odnosi se na govor i leksik današnjice. Stoga ovaj rad obuhvaća psovke i vulgarizme koje su žitelji đurđevečkoga govornog područja upotrebljavali do sredine 20. stoljeća. Oni se posve razlikuju od današnjih i rijetko ih se još može čuti, tek od pokojeg starijeg Đurđevčana koji nije pao pod utjecaj sličnih izraza današnjega govora. Sve na-

vedene riječi i frazemi izvađeni su iz bogatoga leksika prikupljenog za izradu rječnika đurđevečkoga kajkavskog govora objavljenog 2011. godine, kao i naknadno prikupljenog materijala.¹ Cilj rada nije zalaziti u neko posebno i detaljno analiziranje ondašnjih psovki, nego upoznati javnost s time kako su se, kada i kakvim vulgarizmima Đurđevčani služili do sredine 20. stoljeća, i na koji su ih način iskorjenjivali. U radu se stare psovke i vulgarizmi jednako nazivaju kao i današnji, bez obzira što se posve razlikuju. Prema

¹ MAREŠIĆ, Jela; MIHOLEK Vladimir: *Opis i rječnik đurđevečkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac, 2011.

današnjim mjerilima većinu njih ne bi se moglo nazivati psovka i vulgarizmima, ali su prema svojoj ulozi i namjeni to tada bili.

U dosad objavljenim tematskim radovima iznose se različite definicije psovke, a sveobuhvatnu definiciju, odnosno svojevrsnu sintezu ostalih definicija, postavio je Pavel Pilch: »Psovka je govorni čin koji je uvijek uključen u komunikacijsku situaciju. Taj je čin najčešće izraz verbalne agresije koja može (a ne mora) biti usmjerena prema nekome ili nečemu. Psovka se većinom smatra nepristojnom u međusobnoj komunikaciji jer često koristi vulgarnu i opscenu riječi, napada i vrijeđa, huli ili narušava socijalne tabue. Ponekad je oštro i grubo hiperbolizirani izraz, pretjerana metaforična oznaka čija je glavna uloga smanjivanje nečije vrijednosti. S druge strane često se psovka koristi kao poštapalica, većinom u neuglađenom govoru, kao estetsko sredstvo, kao prijekor. Izgovorena psovka najčešće polazi iz frustracije, gnjeva, mržnje ili čovjekove želje da se opusti, no može biti i oznaka pripadnosti nekoj socijalnoj grupi, slabog obrazovanja ili odgoja. Na kraju krajeva, psovka je neophodni dio prirodnog jezika koji uglavnom puni na različiti način obrambene ili napadačke komunikacijske funkcije u različitim kontekstima i situacijama.«²

Ovaj se rad ne osvrće posebno na sveukupni dosadašnji prinos ovoj temi, nego samo spominje relevantnije radove, osim ovdje korištenih.³ Radovi su malobrojni, ali je pristup njima ostvaren s lingvističkog, sociološkog, antropološkog, psihološkog i povijesnog stajališta. Najopsežniju raspravu o psovka potpisuje franjevac Ignacije Ga-

vran 1962. godine⁴, kojeg su citirali svi kasniji istraživači.⁵

2. Uzrok i razvoj psovke

Ono što je značajno za stanovnike Đurđevca jest da su od osnivanja naselja početkom 17. stoljeća, pa sve do danas uvijek bili vjernici katolici. Njihova je vjera stoga bila sastavni dio svakodnevnog života. Budući da se đurđevčko područje nalazilo u sastavu Vojne krajine, vojna je vlast vodeći brigu o javnom redu i miru, zajedno s Crkvom brinula i o moralu. Narod je, imajući u vidu strogu vojnu upravu, živio po vojnim pravilima i načelima vjere, pa je javnih grješnika bilo veoma malo. Ako ih je i bilo, vojne su ih vlasti strogo kažnjavale. Kažnjavalo se za razne postupke: svađu, ogovaranje, ometanje tuđega bračnog života, krađu, šumske štete, skitnju, izbjegavanje mise i vjeronauka, rad nedjeljom i blagdanom, nerad i drugo. Vojne su vlasti kažnjavale batinama na klupi u središtu mjesta, trčanjem kroz šibe, zatvorom, prisilnim radom, a za najteže prijestupe i smrću. Psovke i bogohulstvo bile su naročito zabranjene i kažnjavane. Za pogrdne i sramne činove nije bio kažnjen samo počinitelj, već i onaj koji ga u tome činu nije spriječio. Podčasnici su sve nadgledali, muškarce, žene i djecu. Kazne su javno čitane i izvršavane uz nazočnost mještana. Kažnjavalo se batinama ljeskovim štapom (15 – 25 batina po debelom mesu), a ako je došlo do opetovanog prekršaja, slijedio je zatvor.⁶

Krajišnici su tada živjeli u obiteljskim zadrugama u kojima je također vladao određeni red i poslušnost, o čemu je brigu vodio *gazda / starešina* zadruge. U zadržnom životu prevladavali su: iskrenost, istinoljublje

2 PILCH, Pavel: *Psovka u hrvatskome i češkome jeziku* (diplomski rad). Brno: Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky, 2011., 22.

3 MIKIĆ, Pavao; PEHAR, Mirjana; MIKIĆ Marijan: *Psovke u hrvatskome i njemačkome jeziku*. Mostar – Zagreb: Ziral, 1999.; PRANJKOVIĆ, Ivo: *Ogledi o jezičnoj pravilnosti*. Zagreb: Disput, 2010.; UŽAREVIĆ, Josip: *Fenomenologija psovke*. // Republika: mjesecnik za književnost, umjetnost i društvo LV, 5–6, 1999.; HUŽANIĆ MIŠEK, Dora: *Fenomen psovki u svakodnevnom govoru* (završni rad). Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2017.

4 GAVRAN, Ignacije: *Bludna psovka: povijesno-psihološka studija*. Sarajevo: Udruženje katoličkih svećenika NR BiH Dobri pastir, 1962.

5 BADURINA, Lada; PRANJKOVIĆ Ivo: *Jezična i pragmatična obilježja psovke*. // Romanoslavica, LII, 2, București, 2-3 octombrie 2015.; 228.

6 TKALAC, Krunoslav: *Babogredska kompanija*. Vinkovci: Slavonska naklada Privlačica, 1994., 140, 157–158.

vost, dobroćudnost, gostoprimstvo i nabožnost. Prekretnica je nastala razvojenjem krajiškoga područja 1871. godine kada su, sada već bivši graničari, stekavši opću slobodu prestali živjeti pod vojničkom stegom, naredbama, kaznama i batinanjima. To je za njih bio nov, opušteniji i slobodniji način življenja. Međutim, sve češće je dolazilo do svađa u obitelji, uglavnom oko poslova, nasljedstva, oporuke, ili pak sa susjedima oko međa i smetanja posjeda. Dakako da su na upotrebu psovki, a i govora i morala općenito, određenim dijelom utjecali i doseljenici iz raznih hrvatskih krajeva i stranih zemalja, a kasnije i državno-politički i kulturološki okvir unutar kojeg se Hrvatska našla nakon 1918. godine. Prema tome, može se reći da je vjerski i moralni život za vremena Vojne krajine bio na višoj razini upravo zbog načina života u krajiškome vojnom društvu. Narod je bio bogobožan, pošten i marljiv, i po svemu je nastojao živjeti po načelima kršćanskoga morala. Premda su se psovke iz godine u godinu sve više širile, stariji su mještani svjedočili da je, što se tiče psovanja i cjelokupnog moralnog života, do sredine 20. stoljeća život u ovom dijelu Podravine još uvijek bio na zavidnoj razini.⁷

Kako su godine odmicale tako su psovke i vulgarizmi sve više zauzimali mjesto u svakodnevnom govoru. O današnjim vulgarizmima nema smisla govoriti, nego će biti riječi o onima koje su upotrebljavali naši stari, koji su donedavno živjeli neokaljanim, poštenim i moralnim životom. Njihove psovke i vulgarizmi nisu bili direktni i konkretni kao današnji, već »uglašeni, zamotani u celofan«, kako je to slikovito formulirala Nives Opačić⁸, tako da su se besramni izrazi rijetko koristili. Bili su to psovke i vulgarizmi bez jakih i emocionalno nabijenih riječi. Slobodno su se rabili i pred djecom, pomalo čak

djeluju i šaljivo, pa je neke od njih teško objasniti ili prevesti na standardni hrvatski. Upotrebljavali su ih uglavnom muškarci, žene puno manje, ali su zato više proklinjale, a u naletu bijesa ponekad i uz pljuvanje. Stariji su, naročito žene, prekoravale i špotale djecu da ne psuju, plašeći ih da će *goreti f peklju*, da će ih *Cigan deti f torbo i ititi v Dravo, da je bo šintar odnesel, da im se bo jezik osušil*, i slično. S današnjega stajališta, ne bi ih mogli svrstati među psovke, pa čak ni besramne riječi. To zapravo i nisu bili vulgarizmi u doslovnom smislu kao današnji, nego riječi u funkciji vulgarizama.

3. Nastojanja za iskorjenjivanjem psovke

Vulgarizmi, a osobito psovke u đurđevečkome kajkavskom govoru, raširili su se pogotovo u 19. stoljeću iz Italije i Mađarske, ali i ostalih zemalja. Donijeli su ih strani obrtnici i vojnici, ali i domaći muškarci krajiški vojnici povratnici s raznih ratišta širom Europe. Stoga ne čudi što đurđevečka kajkavština sadrži mađarske i njemačke elemente u svojim vulgarizmima, pogotovo jer i sam taj govor obiluje germanizmima i hungarizmima, budući da je njemački bio službeni jezik, a i mađarski im nije bi stran. Zabrana psovanja među vojnicima ušla je i u krajiški vojnički zakon (*Ponoviēni woinicki kotrigi articulj*). O tome govori čl. 2., u prijevodu na kajkavski: »Svaki voinik imase od zloczesti Rieczi, ij Diela paziti, ij dase nepriatel obvlada Bogga moliti ij kadase na Boxiu slusxbu zabubnio, tako poiti ij nezakasniti, koibi pak suprot Bogu govorio, prokliniao, ili schto uczinio, imase na tielu ij sxivotu poleg Zakonna kastigati.«⁹

Da je psovka krajem 19. stoljeća bila problem vlasti, vidi se u zagrebačkome Redarstvenom dnevniku: »Iz učestalih prijava od strane općinstva i redarstvenih organa opazilo se, da se izuščivanje kletva i bogomrskih psovaka među ovdašnjim pučanstvom preo-

7 KRANJČEV, Ivo: *Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevačkih konaka. Etnografski prikaz* (doktorska disertacija). Zagreb, 1926., 52–57.; IVANČAN, Ivan: *Molve. Narodni život i običaji*. Molve: Općinsko poglavarstvo Molve i Mali princ d. o. o. Koprivnica, 1998., 15.

8 OPAČIĆ, Nives: *Novi jezični putokazi (Psovka u celofanu): Hrvatski na raskrižjima*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2014.

9 BUCZYNSKI, Alexander: *Gradovi Vojne krajine*. sv. 2., Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1997., 347.

telo u veliki mah; što više, da je taj odurni običaj zarazio i djecu. U interesu javnoga morala upozoruje gradsko poglavarstvo roditelje, a tako i gospodare, majstore, pod čijim se nadzorom nalaze naučnici itd., da svojski uznastoje poukom i inim shodnim načinom, da se taj ružni običaj iskorijeni. S druge strane upozoruje se, da je izušćivanje kletva i huljenje Boga zabranjeno i kažnjivo, i da će gradsko poglavarstvo svakog prekršitelja po naredbi kralj. zemaljske vlade, odjela za unutarnje poslove, od 23. listopada 1880. broj 4219 kazniti globom od 200 kruna, odnosno zatvorom do 14 dana.« Osim ove naredbe, psovanje su regulirale i neke druge naredbe: naredba od 2. lipnja 1886. za bivšu Krajinu, okružnica kraljevske zemaljske vlade od 14. studenoga 1894., te od 2. listopada 1916. godine (br. 60.202).¹⁰ Shodno ovim naredbama djelovale su i kotarske i općinske vlasti, a vjerojatno i one u Đurđevcu. Pitanje je samo u kojoj su ih mjeri lokalne vlasti primjenjivale, a ljudi se pridržavali takvih zakonskih odredaba.

Crkva se sa psovanjem borila putem društava Vojske Srca Isusova, koja su osnovana u mnogim hrvatskim mjestima. Njihova je glavna zadaća također bila iskorjenjivanje psovke iz svakodnevnog govora. Tako je i u Đurđevcu 7. srpnja 1907. godine osnovana Vojska Srca Isusova, kojoj je na čelu bio vojskovođa Ivan Kundačić. Oni su se protiv psovke borili pobožnošću Srcu Isusovom, molitvom, pjesmom i čitanjem nabožnoga štiva, te tako drugima bili uzor kako čovjek može živjeti i bez te opake navike. Njihovo djelovanje bilo je značajno po tome što su mladići sliku, a kasnije kip Srca Isusova, svake subote prenosili u svečanoj procesiji iz jedne kuću u drugu. U toj bi se kući tijekom tjedna sastajali pred improviziranim oltarom i molili.¹¹

Čak je i u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj izdana zakonska odredba protiv kletve,

psovke i prostih izraza. Naredba Ministarstva unutarnjih poslova pojašnjava psovku na sljedeći način: »Kao posljedica bivših nastojanja, da se hrvatski narod pobalkanči, zaostao je mjestimice u zemlji običaj kletve. Pod kletvom se ne razumijeva samo kletva imena Božjega, sveca ili uzvišenih stvari, kletva oca i majke, nego i u obliku kletve izrečena prostačina svake vrste. Tog se običaja prihvatila naročito gradska i seoska mladež, koja je bila napose izvrgnuta takvom neprijateljskom nastojanju. (...) Da se taj ružni i sramotni običaj iz hrvatskog naroda posve iskorijeni dužne su sve narodne vlasti bditi i nastojati, da svaki takav psovač bude prijavljen upravno redarstvenoj vlasti koja će ga kazniti zatvorom od 30 dana, a u slučaju opetovanja 2 mjeseca. Osim službenika javnih vlasti svatko je zvan, da psovača i izustitelja prostota prijave, jer će se samo tako sramotni običaj psovanja i prostote temeljito iskorijeniti iz hrvatskog naroda«. Zakonska je odredba nakon objavljivanja čitana u katoličkim crkvama tri naredna tjedna, poslije nedjeljne mise, a bila je podupirana propovjedima, prigodnim člancima i brošurama.¹²

Katolička crkva i sami vjernici također su nastojali smanjiti ovu pošast. Biskupsko je okružje hrvatskih katoličkih muževa, kao udruženje, vodilo borbu protiv psovke. U tome su imali podršku nadbiskupa Alojzija Stepinca, koji je posebnom okružnicom preporučio svećenstvu i svim vjernicima da ga podrže u toj borbi. Njemu se priključio i Pokret protiv psovke (PPP), koji se sastojao od dvije vrste članova, redovitih i boraca. Redoviti su se obvezali da sami neće psovati i nosili su znak PPP-a na vidljivom mjestu. Borci su pak provodili akcije na javnim mjestima, u gostionicama, krčmama i zalogajnicama gdje se okupljalo podosta ljudi.¹³

¹⁰ PERICA, Petar: *Vojska Srca Isusova proti psovki*. Zagreb: Glavni odbor, 1917., 36–37.

¹¹ MIHOLEK, Vladimir: *Vojska Srca Isusova u Đurđevcu*. // *Kajkavski kalendar za 2011.*, (urednik Ivan Pranjić), Čakovec: Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu, 2010., 317–321.

¹² VONIĆ, Maja; VUJIĆ Perica: *Jezična politika u NDH*. // *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti I*, 1, 2009., 48.

¹³ KOVAČIĆ, Davor: *Kriminal u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj – zločin, korupcija, kriminal i politika*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017., 211–212.

4. Nekoliko zapisa o psovanju u Đurđevcu

Gavran u svojem već ranije spomenutom djelu o psovka govori o pogrđnim riječima i uvredama, nazivajući ih psovka, još od Bašćanske ploče, statuta primorskih gradova Splita i Trogira iz 13. i 14. stoljeća, zatim Marka Marulića koji u svojim djelima optužuje svoje suvremenike da mnogo psuju, pa do prave psovke u komediji *Manda*, Marina Držića, te kod Nikole Nalješkovića i drugih. Najstarija psovka, *ebi ga vrag*, a koju Gavran ne spominje, nalazi se u *Zapisu Popa Domeniga*, glagoljskom zborniku iz 14. stoljeća. Psovka nije unutar rukopisa nego je pripisana na njegovim marginama. To je vjerojatno razlog zašto je Gavran nije spomenuo u svojoj studiji.¹⁴

Najstarije podatke o psovanju u Đurđevcu nalazimo u zapisima kanonskih vizitacija đurđevečke župe u kojima su vizitatori davali opis stanja župe i života vjernika od sredine 17. stoljeća. O samoj psovki progovorio je đurđevečki župnik Jakov Štrukelj koji se 1682. godine požalio vizitatoru da mnogi njegovi župljani u srdžbi običavaju reći: *Pasja vira!*¹⁵ Te su riječi u to vrijeme predstavljale čin bogohulstva i vrijeđanja same Katoličke vjere. Odakle ta psovka u Đurđevcu? Sigurno je da nije potekla od Đurđevčana jer oni nikada nisu govorili riječi *pas* i *pasja*, niti ikavsku riječ *vira*, jer one ne spadaju u đurđevečki kajkavski govor. Đuka Tomerlin Picok, pišući o Đurđevcu i njegovim žiteljima, smatra da je u razdoblju od 1595. do 1597. godine oko 1 500 Hrvata ikavaca izbjeglo iz okolice Travnika i došlo do Đurđevca. Ako prihvatimo činjenicu da se određeni broj njih tu zadržao kraće vrijeme, a možda i naselio, mogao je ostaviti traga na govor starosjedilaca.¹⁶ No, veća je vjerojatnost da je ova

psovka pristigla preko bosanskih Osmanlija ikavaca koji su bili naseljeni u okolici Virovitice i na ostalom pograničnom području, s kojima su Đurđevčani zasigurno bili u kontaktu međusobno trgujući, premda su se često sukobljavali. O tome piše hrvatski prosvjetitelj Matija Antun Relković, koji smatra da su psovku Slavonijom raširili Turci, dok Đuro Rapić, Antun Ivanošić i Antun Kanizlić, ovaj proces nazivaju *turčenjem*.¹⁷ Da su Đurđevčani zaista bili u kontaktu s ikavskim Hrvatima dokaz su i ikavske riječi u đurđevečkom kajkavskom govoru: *sinokoša* (sjenokoša; i danas se koristi) i *divojka* (zastupljena u starim narodnim napjevima).¹⁸

O spomenutoj psovki doznajemo iz zapisa fra Bone Benića u ljetopisu sutješkoga samostana o događajima iz 1741. godine u Visokom u Bosni, u kojem jedan musliman viče: »Ha, pasja viro, ti li ćeš Turke u kaure predati!« Drugi je primjer u kojem Des Fossés, službenik francuskoga konzula Davida u Bosni na početku 19. stoljeća, koji u knjizi *Putovanje u Bosnu 1807. i 1808. godine* piše o franjevcima: »Nestrpljivi su prema inovjercima, posebno prema pravoslavnima, jer njihovu popu dobace pasja vira, pa onda dobiju jednak odgovor.«¹⁹ Kako vidimo, njome su se služili svi stanovnici Bosne, od muslimana do kršćana. Po svemu je sudeći na taj način ova psovka pomalo prodirala u ove krajeve.

Samo razvojačenje krajiškoga društva 1871. godine i uvođenje civilne vlasti bili su prekretnica u životu dotadašnjih graničara

Gjurgjevec. // Ispod duge most: liječnik i putnik između dva svijeta, posvećeno prof. dr. med. Dragi Novaku, (uredili Miriam Sperber i Vladimir Cvetnić), Čakovec: D. Novak, 1999., 158.

17 PADOVAN, F: *Komunikacijska obilježja psovke...*, 16.

18 Susrećemo je u sljedećim narodnim pjesmama: *Višnevčice obrodile / Al govori divojčica / Lep nam Ivo kres nalaže / Divojke so v kolo došle / Divojka ti prevare činila / Igrali se mladi vrani konji / A divojkam svilo zebirati / Prebledela lica / Divojka, divojka, nesrečno stvarjenje / Prevaril je Ivo Janu / So opravo divojačko / Zbogom moje divojaštvo*. Pjesme je prikupio đurđevečki muzikolog Franjo Židovec 1920-ih godina. *Hrvatske narodne pjesme kajkavske* (ur. dr. Vinko Žganec). Zagreb: Matica Hrvatska, 1950.

19 GAVRAN, Ignacije: *Putovi i putokazi (IV)*. Sarajevo – Zagreb: Svijetlo riječi, 2003., 129, 359.

14 PADOVAN, Franko: *Komunikacijska obilježja psovke u hrvatskome jeziku* (diplomski rad). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018., 15–16.

15 HORVAT, Rudolf: *Povijest Gjurgjevca*. Zagreb: Hrvatski tiskarski zavod, 1940., 21.

16 Ovaj podatak nije vjerodostojan jer ga autor nije potkrijepio navođenjem izvora. TOMERLIN PICOK, Đuka: *Juraj Mulih i*

jer su time stekli slobodu, pa je njihov moral počeo popuštati. Iz toga razdoblja imamo također jedan zapis o psovci. Ovaj put riječ je o psovanju Boga. Dogodilo se to 19. svibnja 1882. godine kada je u Prvu obrtničku zadrugu (bivši krajiški ceh) u Đurđevcu stigla pritužba protiv bačvara Imbre Šormana (rođ. 1848.) zbog nedolična ponašanja i psovanja Boga na javnome mjestu. Bila je to najteža psovka. Vodstvo zadruge osudilo je taj nemoralan čin i Šormana isključilo iz svojih redova jer je okaljao ugled zadruge i njezinih članova. Očito da je taj njegov postupak u ono vrijeme bio na veliku sramotu od koje se zadruga htjela ograditi na osnovu svojih strogih cehovskih pravila. Nije bilo ni čudo, budući da je Šorman bio poznat po tome što je malo pridavao pozornosti vjerskom i moralnom ponašanju. Zna se to po frazemu koji se održao sve do današnjih dana: *Idè ti pòsèl kak Šormànu čin verè!* Govornik je ovaj frazem rabio kad je htio reći da određena osoba nije štogod znala ili joj što nije išlo od ruke, kao Šormanu koji nije znao »čin vjere« (molitva). Znači da je bio nemoralna ponašanja i otpadnik od vjere, a takve je okolina odbacivala i osuđivala.²⁰

5. Psovke

Psovkom se vrijeđalo pojedinog čovjeka, dok se huljenje svetaca i samoga Boga rijetko upotrebljavalo, tek pojedinci, i to oni koji su vjeri okrenuli leđa. Takve osobe nalazimo označene u pomoćnoj crkvenoj matičnoj knjizi *Status animarum* đurđevečke župe. U rubrikama pojedinih župljana zapisivač je pribilježio: »nećudoredan, bogohulac, kunu pope, govori blasfemije o Majci Božjoj i svećenstvu, kleo mu boga popovskoga, psovač užasan, kune i psuje, prostača, nagovara na kletvu«.²¹ Psovati, govorilo se: *klèti* (*klènem*), *basamègàti* (mađ.) i *šentèndàti* (mađ.). Psov-

kama izazivati na svađu reklo se *zaklìjnàti*, a ako je tko i opsovao ime kojega sveca, reklo se da *bogàra* (*bogàràti*), da *ruši svècè* ili da: *Klènè na tènko i na dèbèlo! Klènè kà è èovèka stràj! Klènè kàj sè nèbo ruši!*. Ako je tko opsovao znači da je *preklèl* ili *obèlil nèkaj*. Takve osobe bile su rijetke, a zvali su ih *klètivàši*, *lutoràni* i *nešràmi*. Nije se govorilo *Jebem ti!* kao danas, nego su se rabili skraćeni i devulgarizirani glagoli, *ènti* (da ti, tako ti ...), i *jezèr ti*, s raznim sastavnicama: *askurđèla*, *Bòjlèvo*²², *Bòsno*, *bòžo kàpo* (*tòrbo*), *Faşènkà* (*Faşènkà ti tvèga*), *gàjde*, *gròša*, *jàpo*, *lèso*, *màter*, *mìša*, *nèbo*, *nèblak*, (*nèblàk ti tvòj*), *onòga kòj tè je napravil*, *Ozralinè*²³, *stvòra*, *stvorèjnièè*, (*stvorèjnièè ti tvòje*), *svèca* (*svècà ti tvèga*), *šklòca*, *tvèga*, *vràpca*, *zvèzdo*. Spomenute sastavnice znale su se upotrebljavati bez devulgariziranog glagola. Također se nije govorilo *Jèbè mì sè!* nego: *Fùčka mì sè!* *Přcka mì sè!* *Prdi mì sè!* Sve su to redom riječi koje nemaju direktne veze sa psovkom, zadržale su svoju tajanstvenost, ali su ostale i dalje u njezinoj funkciji. Tek nekoliko psovki naginje današnjim psovkama, na primjer: *Bòga Jèzùša! Bòžò ti Jèvo! Kristušèvo nèbo! Stò vràga màter! Vràg màter!*. Najčešće psovke koje su stari rabili dolaze iz mađarskoga govora: *Basamàdoš!* (psovka neodređenoga značenja; tako ti ...), *Basàma-slàma!*, *Basamalàjnèk-batalàjnèk!* i *Tèrèntètè!*

Ostale psovke više su nalik šaljivim uzrečicama. Takve ustaljene fraze korištene su u naletu bijesa, srdžbe, ljutnje, te u sličnim emocionalnim trenucima u kojima je govornik u neku ruku opsovao, istresao svoje nezadovoljstvo, a da pritom nije prostačio i bio nekulturan. Pred drugima je na taj način izrekao svoje mišljenje, a da se nije u ničemu ogriješio: *Bòžò ti Jèvo* (*kàpo*, *tòrbo*)! *Dàl tì je jàpo* (*màter*)! *Faşènkà ti tvèga!* *Frflùkter-ogrèblìca!* *Ispìs ti tvòj!* *Ispisà ti tvèga!* *Pèš ti bràdo lìzal!* *Saprlòt!* *Sakrabòcka na*

20 Državni arhiv u Bjelovaru. Zbirka Cehovi i obrtničke zadruge, I. Đurđevački ceh (Obrtnička zadruga), Zapisnička knjiga 1866. – 1902., sign. 392/SI-1

21 Župni arhiv rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu. Status animarum (Stališ duša) župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu 1866.

22 Riječ je o mađarskome selu Bolhó.

23 Naziv lokalnog toponima (livade) koji je dobio ime po đurđevečkoj obitelji Ozral.

*mòcka!*²⁴ *Stô ti jezêr! Stvorĕjničĕ ti bôžĕ (tvôjĕ)! Tandăra mandăra! Ti budĭmsko smĕtijĕ! Vrăbĕc tĕ... (stvôril, skĕlil, odnĕsĕl, dăl, zĕl, tvôj)! Vĕrnĭk (trojnăk) ti tvôj! Vrăg pòjĕl đevĕđăka! Zăkonă ti tvĕga!* Iz njih je vidljivo da su vrlo rijetko rabili božje ime i imena svetaca, naprotiv, izbjegavali su ih. Božje se ime rabilo većinom u deističkoj formuli kod kletava: *Da bôg dă ti...! Dĕj ti bôg...!* Budući da spominjemo kletvu valja reći da je ona vrlo često bila prisutna u govoru naših predaka, ali ju je psovka potisnula, tako da se danas veoma rijetko upotrebljava. Kletvom možemo smatrati kraći govorni oblik koji iskazuje želja za nanošenjem zla nekome ili nečemu. Osim toga što kletvu danas rijetko čujemo, ona je izgubila i svoju osnovu ulogu, to jest, ne izražava više želju za nanošenjem zla nekome, već se pretvorila u formularni izraz ili poštapalicu:²⁵ *Bôg tĕ nĕ vĭdĕl! Cĭkĕl da bôg dă! Da bĭ tĕ krăvĕ poscălĕ! Da bĭ tĕ strĕla vudrĭla! Da bĭ ti jôči scūrĕlĕ! Da bôg dă stĕkĕl! Da bôg dă pocrkăli sĭ do jĕnôga! Nĕvolă tĕ popăla vĕlĭka! Nĕvolă ti v rĭtĕ bila! Potrĭ tĕ kisĕla ĉĕpa i krjnăsta sirôtkă! Potrĭ tĕ, tĕ bĭ tĕ! Potrĭ tĕ moldăva! Potrĭ tĕ...! (slătka rĕpa, kisĕlo zĕjĕ, zdĕna orevnăĉă, bôža bôta, Hĕrôdĕš, ĉĕmĕrĭka, tĕškôĉă, kaj tĕ môre), *Potrĭ tĕ mlĕko kojĕ si cĕkal! Rôkĕ tĭ sĕ osušĭlĕ na hrĕžĕno bĕtvo!. Sĕđĕm tĕ nĕvôl popălo! Sĭ tĕ vrăgi trgăli! Svĕĉă tĕ spĕkla! Vrăg s tĕbom f pĕklu kăšo mĕšal! Vrăg s tĕbom ĭ prĕd tĕbom! Vrăg (Vrăbĕc) vă tĕ vlĕzĕl! Vrăg vă tĕ bôto ital! Vrăg tĕ odnĕsĕl / stvôril / skĕlil! Vrăg tĕ jĕ dăl tĕ tĕ jĕ dăl!**

Osim toga, nastojalo se koliko toliko izbjegavati i riječ *vrăg*, što potvrđuje Ivan Golub, svećenik, teolog i književnik rodom iz obližnjeg Kalinovca, koji u svojoj autobiografiji navodi da se riječ *vrag* nekad nije

smjela izgovoriti. Ako se to i dogodilo, moralo se ići na ispovijed.²⁶ Riječ *vrag* ublažavala se uglavnom eufemizmom *vrăbĕc*, ali i nekima drugima, na primjer, kod izričaja *Idi k vrăgu!* često se govorilo: *Idi f pĕkĕl! Idi k ĉĕmĕrĭkĕ stăre! Idi groznĭĕĕ stăre! Idi k jădu! Idi k jărcu! Idi k nĕvôlĕ vĕlĭkĕ! Idi v rĭt măĉkôvo! Idi k šĭntăru! Idi vrĭt pôt kraj!* O vulgarizmu *Idi vrĭt* pisao je Virovec Ivica Tišljar (1926. – 2011.), umjetnički fotograf: »Neje jenako na priliko reći *Idi v rit, Nek ide v rit*, ili pak *Odi mi ti lepo v rit*. Aĉe se veli *nek ide v rit*, onda s tem nesmo nikoga direkto vredăli. Aĉe bi pak nekomu rekli: *Odi ti mene lepo v rit*, onda bi to bilo ĉisto nekaj drugo! Znaĉilo bi da smo toga i toga direkto tam i poslali«. Tišljar u vezi toga spominje svoju baku koja je ovaj vulgarizam znala upotrijebiti, a ĉula ga je od svojih baka, djedova i roditelja. Uz to napominje da se od nje nauĉio ne psovati, pa je tako i on za svoga života govorio samo *Em idi vrĭt!*²⁷

6. Vulgarizmi

Kad je rijeĉ o vulgarnim rijeĉima, naravno da se ne misli na današnje, već na one koje su se nekad rabile, a koje možemo smatrati tek sinonimima današnjih vulgarnih rijeĉi. One ne zvuĉe vulgarno, jer u principu imaju sasvim drugo znaĉenje. Njih je bilo veoma malo i uglavnom se odnose na spolni odnos i spolne organe ĉovjeka, pa i životinja. O toj temi nekad se nije mnogo govorilo, osim u űzem muškom društvu, rjeĉe pred ženama, a pogotovo ne pred djecom. Razlikujemo leksiĉke vulgarizme i frazeološke vulgarizme. Leksiĉki vulgarizmi sastoje se od jedne rijeĉi, a frazeološki su u obliku fraze s ili bez leksiĉkog vulgarizma (*otĕgnôti păpkĕ, prdnôti na rôso, sklôpăti s pĕtămi* – umrijeti).

Za spolno općiti reklo *sevenôdijăti*, a to je ujedno i glagol za neodređenu radnju, pa se mogao upotrebljavati u raznim okolnostima

24 Saperlot ili saprlot dolazi u više inaĉica (sakra, sakrabolt, sapramiš, sakradi...), a nalazimo ga u bavarskom/južnonjemaĉkom dijalektu i u austrijskom, slovenskom i ĉeškom jeziku. OPAĀIĆ, N: *Novi jeziĉni putokazi...*, 165.

25 NIKOLIĆ, Davor: *Struktura i funkcija kletvi u usmenoj i pisanoj etici.* // Narodna umjetnost: hrvatski ĉasopis za etnologiju i folkloristiku XLVII, 2, 2010., 147–148.

26 GOLUB, Ivan: *Obiĉan ĉovjek.* Zagreb: Naklada Ljevak, 2013., 804.

27 TIŠLJAR, Ivica: *Bio sam ĉuvar svoje stare mame Katarine.* Virje: Osnovna škola Franje Viktora Šignjara Virje, 2005., 115.

tako da djeca nisu shvatila o kojoj je radnji riječ. Kad se govorilo o odnosu muške i ženske jedinice i upotrijebila se riječ *veṇōdijāti*, znalo se što znači, na primjer: *Veṇōdijāli sō se kà ę pōstęl skrēšćāla!* U tom smislu izgovarale su se i riječi *trājbāti (se)*, *purānīti (se)*, *futucāti (se)* i *pēštrāti (se)*. U slučaju kad su vidjeli, znali ili zatekli kojeg muškarca u obljudi, govorilo se da je *opřčil*, *zajāšil*, *objāšil* dotičnu žensku osobu, ili da su oboje *hopsāli* ili *jašīli* / *plazāli jęđęn po drųgom*. Muško spolovilo nazivali su: *čučurān*, *fřič*, *fuštrāk*, *kōs*, *palasāk*, *purān*, *ręsa*, *trđāk*, *pōšek* (uglavnom u bika), a ženski spolni organ *fučkālka*, *purīca*, *žabīca*, i njima slične sinonime. Zajedničkim imenom zvali su ih *męštrīja* i *sprāva*.

Veoma česti vulgarizam bila je stražnjica, odnosno *rīt* (augm. *ritāča*, *rītnīca*, *ritešnīca*; dem. *ritīčka*), *prđęla*, *přda* (dem. *prđęlica*; augm. *prđāča*), *stārka* i *pīšek* (u djece), a također i vulgarizam *dręk* (izmet). U đurđevčkim frazemima oba zauzimaju vidno mjesto, a i danas se često upotrebljavaju. Reći komu da je *rīt*, *rītnīca*, i slično, značilo je okarakterizirati ga u negativnom smislu, to jest da ima debelu stražnjicu, da je bezobrazan, besraman, prljav, i slično. *Dręk* je osim svoga osnovnog značenja predstavljao i bezvrijednu stvar i pojam.

Frazemi u kojima se spominju riječi *rīt*, *pīšek* i *dręk*:

- *bęžāti kaj ga pętę v rīt trčō* – jako brzo trči, trči što najbrže može
- *bīti na vulīce kak kōjniski dręk* – besposličariti, provoditi vrijeme na ulici
- *biti sākę rīte zāgvōzda* – miješati se u sve
- *bīti v dręku do gōta* – biti u teškoj situaciji, imati probleme
- *bīti v rīte* – biti u nevolji, neprilici; biti nigdje
- *bīti za dręka męšāti* – biti beskoristan, biti ni za što, neupučen, nesposoban
- *bogęčka rīt* – siromah
- *crlęn kak jopīčina rīt* – jako crven
- *cukā mi v rīte* – svejedno mi je, nije me briga
- *čęz grlīco vu guzīco* – uzrečica koja se govori kod jela

- *da nębi z jezīkom bi z ritijōm* – umiješao bi se netko bez obzira na nešto, ne može netko nešto prešutjeti
- *datī si po glāve srāti / datī si srāti pod nōs* – previše dopuštati nekome, davati drugima pretjeranu slobodu, ne postavljati nekome granice
- *dāti z nogōm v rīt* – grubo nekoga otjerati
- *dębęle gōske rīt mazāti* – pomagati bogatomu, pomagati onomu komu pomoć nije potrebna
- *dęca kāžō rīt a będāki nōfęcę* – razmetljivost je loša osobina
- *dęlāti za dębęlo rīt* – malo zarađivati, zarađivati samo za hranu
- *dīči rītnīco* – ustati i krenuti nakon duljega boravka na istome mjestu
- *dobīti nā rit / dobīti pręk rīti* – dobiti batine po stražnjici
- *dobīti pīška na bōtę / dobīti dręka na palīčke (šibīce)* – ne dobiti ništa
- *dobīti z nogōm v rīt* – biti otjeran
- *dōk mi vrba z rīti zrāstę* – nikad
- *dręk bīl*, *dręk znā* – lagati (pogrdno)
- *dręka vręđīti* – nešto je bezvrijedno, beznačajno
- *dręka znāti* – ne znati ništa
- *drękov pōšel* – loš, promašen posao, gubljenje vremena
- *držatī se kagdar ĩma kōlca / kocęna v rīte* – biti ukočen
- *držatī se kak srāb (trīca) rīti* – držati se nekog, stalno biti uz nekog ili nešto; dosađivati nekome
- *držatī se kōga kak torīca rīti* – držati se nekog, nečeg
- *gāđęn kak rīt znaopāka* – vrlo ružan; prljav, neuredan
- *glādna rīt / svilnā rīt* – proždrljivac
- *igratī se vritpīka* – igrati se neodređene, nepostojeće dječje igre
- *imāti rīt kāj na plęčę spūza* – imati veliku stražnjicu
- *imāti vękšę jōči nęg rīt* – biti lakom
- *imāti z drękom pōsla* – družiti se, surađivati s lošom osobom
- *īti po dręka* – ići kamo bez razloga
- *jęsti kāj po pīšku skāčę* – jesti dobru hranu

- *jočī bi štĕlĕ, v rīt nĕmrĕ / vĕkšĕ jōči nĕg rīt* – čovjekove su želje veće od stvarnih potreba
- *kōj ĩma v rīt prĕlo mōra i na dĕlo* – tko hoće jesti mora i raditi
- *kopajō mu kršĕli po rĭtĕ* – nemiran je, nestrpljiv
- *koprivā ĕ vrāza trāva od kojĕ jĕ rīt gobāva* – uzrečica
- *kupitī sĕ kak mŭja na drĕk* – naglo se i brzo oko čega skupljati
- *mislīti sāmo na svōjo rīt* – misliti samo na svoju korist
- *mājāti z ritijōm kak māčka z rĕpom* – zabacivati stražnjicu, njihati stražnjicom u hodu
- *morĕš ga s prĕstom v rīt / morĕš ga za rĕp povlĕči / morĕš mu v rīt punōti / morĕš mu v rīt pĕrja napŭvāti* – ne moći nikomu ništa
- *motatī sĕ kak pĕzdec po rĭtĕ* – motati se, smetati komu
- *na krajŭ jĕ drĕk špīnčast* – ishod se vidi na kraju
- *nijenā sĕ lĕna prasīca nĕjĕ vrōčĕga drĕka najĕla* – lijenčina ništa ne stigne napraviti
- *nĕ bō mi mōj drĕk zapovĕdal* – neće mi vlastito dijete zapovijedati
- *nĕ mōči z jĕnōm ritijōm na dvā stōlca sĕdĕti* – nemoguće je u isto vrijeme biti na dva različita mjesta
- *nĕ zna nī gde mī jĕ rīt, nī gde mī jĕ glāva* – netko je prezaposlen
- *ni v rīt, ni mīmo* – površno, loše
- *opāsti nā rit* – zaprepastiti se, iznenaditi se
- *otīti v rīt* – nešto je propalo
- *pak nĕmam jōči na rĭtĕ* – ne mogu vidjeti iza sebe
- *penōti kak šīlom v rīt* – iznenaditi koga riječju, upitom, odgovorom
- *petātī sĕ kak đĕtĕtu robāčka v rīt* – mijesati se u stvari koje se nikoga ne tiču; ulizivati se nekome
- *pīšiti v rīt* – ne moći nikomu ništa
- *pīti v rīt* – puno piti, opijati se
- *potĕzatī sĕ z ritijōm od stōlca do stōlca* – sjediti ništa ne radeći, ljenčariti
- *prđĕti kāj sĕ rīt ĕĕšĕ* – jako prđjeti
- *prĭzmĕkāvāti z vŭsnicāmi kak pŭra s pīškom* – pokretima stiskanjem usnica izražavati ponos, oholost
- *puna rīt fālĕ* – neprestano se netko hvali
- *rĕjši žlīco mĕda nĕg lopāto drĕka* – bolje malo dobrog nego puno lošeg
- *rit bī jo prĕpovĕdāla* – ta ne zna šutjeti!
- *rīt kak kotārska ōblast (trokrīlni ormār)* – jako velika stražnjica
- *rīt ti vōtka ĩšĕĕ* – izazivati kaznu, neprilike; nekome prkositi
- *rīt zapĕtātī* – najesti se dosita bilo čega
- *sad mī sĕ z rīti vadi* – ne znam gdje je! (šaljivo)
- *sakā rīt dōjĕ na šĕkrĕt* – sve na kraju dođe na svoje, sve se posloži
- *sĕ mu f pīšku zgorī / sĕ mu oĕĕ vrīt* – ne može se udebljati koliko god pojeo
- *sĕ so žĕnĕ jĕnāke kagdar bī jĕ jĕna kobīlska rit zadržāla* – sve su žene iste
- *spātī kāj bi na rĭtĕ kōso klĕpal* – čvrsto, duboko spavati
- *sŭv kāj da mŭ jĕ žōna rīt spīla* – jako mršav
- *svīlnā rīt / fīni pīšek* – izbirljiv pri jelu
- *šāran kak kokōšji drĕk* – jako šaren
- *šturkātī kak pŭra v drĕk* – neprestano izazivati, poticati svađu
- *tĕ bi svĕga drĕka dvā pōt pōjĕl* – sve je u stanju učiniti
- *tōči prĭpra z ritijōm* – ništa ne raditi, besposličariti, ljenčariti
- *trĕfīti kak s prĕstom v rīt* – napraviti nešto u pogrešnom trenutku i na krivom mjestu
- *vlĕči žnōrīco po pīšku* – ugađati, udovoljavati komu
- *vrāgu v rĭtĕ* – daleko, na nepoznatom mjestu
- *v rītĕ jĕ bīl, drĕk ga znā* – biti nitko i ništa
- *v rītĕ vam jōči, nĕ bodī vam vŭrōki / v rītĕ vam jōči, prĕdĕ pĕĕĕni nĕgo vrĕĕĕni* – kaže se da se ne urekne koga, da se odvrati bolest, zlo i slično (o praščićima, pilčićima...)
- *v rīt glĕdĕti* – ne gledati
- *v rīt sĕ kōmu pĕtātī* – udvoravati se ili ulizavati nekome
- *za sākī drĕk* – za svaku sitnicu, bezrazložno

- *zîti z gospõckê rîti* – biti ugladen otmjen, biti iz ugladene obitelji
- *zlâtom písâl, z drêkom zapečãtil* – sve je upropastio
- *zlêči sê z drêka* – izvući se iz kakve neprilike

7. Riječi rugalice

Za riječi rugalice također ne možemo reći da su klasični vulgarizmi, već su to riječi poruge upućene određenoj osobi. Upotrebljavale su se kad se htjelo ukazati na naglašene tjelesne, mentalne ili karakterne osobine čovjeka, ili su bile cilj zlonamjerna ruganja, omalovažavanja, ismijavanja ili vrijeđanja, ili se njima ljude izjednačavalo sa životinjama. Vulgarizmi su u toj mjeri jer su kao takvi nekada predstavljali ružne i pogrdne izraze. Najčešće su to govorni oblici, ali ima i lirskih koji se očituju u stihovima i rimi. Oni koji su drugima nadijevali takve posrpdne ili besramne nazive su *zdêvãli* ili *nadêjlãli* (redom dijelili). Žene slobodnijega ponašanja koje je pratio glas da »trče za muškarcima« (*Očê štrãngo prêkorãčiti! Vragovi jo držê*), odnosno ženske osobe nemoralnih i negativnih karakteristika nazivalo se: *flûndra, flička, hajrêtina, macafûta, palãndra, rêmûnda*, odnosno, *dêpa, driska, fûta, fifiriga, knõfa, milagêra, smõksa, smřda*; glupe osobe: *bõlvan, bûkveš, glumpâk (glumpãča), glûmpêš, hřgêš, hurmãk (hurmãča), našijnêñec (našijnêñka), našiknêñec (našiknêñka), navudrêñec (navudrêñka), nõrc, prišiknêñec (prišiknêñka), smotãñec (smotãñka), splavotnãk (splavotnãča), tompâk (tompãča), trõtlin, tulûman, tumplãk (tumplãča), tûmpleš, tûtman (tutmãča), tûtmêš, zmotãñec (zmotãñka), zûjan, zûpan*; balavce: *drêkač, smõksan (smõksa), smõlêš (smõla), smõlko, smřdêš (smřda), srãčkêš, srãlnak, srõjleš (srõjla), posrãñec (posrãñka), šêkrêt, zãsrãñec (zãsrãñka)*; visoke osobe: *dogãlin, diplãš, lôjtra, nasadêñec (nasadêñka), nadovêzãñec (nadovêzãñka)*; mršave osobe: *flãjbaz, grîntêš (grînta), gurãjzlin, gurãjzlin-sarãjzlin, gûrêš (gûra), kîlêš, křzleš (křzla),*

svopîška; brbljave osobe: *frfrãča, klafrãk (klafrãča), lajãvec (lajãfka), lampâk (lampãča), rêjlãna*; prljave osobe: *ñesnãga, prãsec (prasica) prasêčki, rijêš (rîja), svîñê, odûra*; sakate osobe: *čõklãvec (čõklãfka), čõklêš, čõntêš*; slabovidne osobe: *čorãvec (čorãfka), čõrêš (čõra)*; šutljivce: *mõndok, mûtlak (mutlãča), mûtleš*; grbavce: *gřbêš, pûklek, pûkleš, skrêñec*; šepavce: *plantãvec (plantãfka), šêpêš*; kao i niz drugih: *čvãjleš* (koji puno puši), *dêba* (koja sporo radi, hoda), *krmêžlîvec* (koji je neumiven), *kûštrêš* (koji je nepočešljan), *crjnûg / crnûla* (koji je crno-manjast), *lãrfa* (koja je previše našminkana), *glavřdan* (glavonja), *lampâk* (koji ima velika usta), *pišîvec / plesnîvec / skulãvec / vušîvec / posrãñec* (jadnik, bijednik), *semêjnãk* (neženja), *svînski zãsun* (nedorasla, nezrela osoba), *gõlec têlec (õpal v zdêñec, kãj bõ zdêncu tõ bõ têlcu)*, koji je gol (o djeci)... Za naglašavanje općih negativnih karakteristika pojedinih osoba upotrebljavali su se sljedeće rugalice: *bîk, basadûra, dardãman, divjãk, mãršê, mrcîna mrcînska, mûlec, ñesnãga, pustaîja, prãsec, smrãd, šêkrêt, têlec, bêda, bêdãča, divjãča, drisnîca, jopîca, krãva, mûla, prasica, poscãñka, tëlîca*. Ako se kojim slučajem htjelo pojačati koji od ovih izraza, to se činilo formulom *...jêden (jêna)!*

Pored čovjeka kao jedinke, postoje i rugalice upućene osobi određenog osobnog imena, grupi ljudi, obiteljima i žiteljima pojedinih dijelova određenog naselja, što se vidi u niže nabrojenim primjerima. Većinu ih obilježava kratka lirska forma od nekoliko stihova u rimi. Za neka osobna imena postoje slijedeći primjeri: *Ciganîca Jêva kojê pišek zêva! Đûrêk pãrêk! Đurîca purîca! Đûra odûra! Iva glîva rit pišîva! Jõkrl zvêzdo põttr! Jêndrãš bãbin pajdãš! Jõška kokõška! Jûla na piškû ti skûla! Mãto õpal v blãto, tûra smõčil na brêg skõčil. Dřuga đeca idõ spãt a Matûra gãčê prãt!*

Članovima obitelji konkretnog prezimena pojedinci su izmislili šaljive stihovne rugalice, na primjer obitelji Antolic: *Jantolîc-pumpulîc, puna tî ê rît košêcê!*. Autor rada osobno se sjeća kako su djeca na ulici vikala dotičnom Antolicu, premda su im to roditelji izričito zabranjivali. Slična rugalica vezana

je uz obitelj Matiša, odnosno jednog nositelja ovog prezimena koji se jako bojao miša: *Matiša skòči z bätom na miša. Na štakòra niti bđjle jěl te štakor mām zakđjle!*. Visina nekog Flamacete u sljedećoj rugalici uspo-ređena je s povećom zgradom đurđevečke šumarije. Točnije, riječ je o upravnoj zgradi bivše Imovne općine đurđevečke na *Novom selu* u Đurđevcu, na mjestu gdje se danas nalazi zgrada Hrvatskih šuma. Zgrada je srušena krajem Drugoga svjetskog rata. Jedna rugalica bila je namijenjena *Krancima*, kako su Đurđevčani nazivali članove obitelji Kranjčev. Istim nazivom smatrali su i Slovence, odnosno stanovnike slovenske pokrajine Kranjske. Oni su jedni od stranaca koji su se povremeno znali zateći u Đurđevcu još za vremena Vojne krajine. Bavili su se torbarenjem, odnosno prodajom manjih predmeta. Ne zna se pouzdano komu su rugalice bile namijenjene, ali se po svemu sudeći ipak radi o prezimenu Kranjčev: *Krājñec repo sêje, žaba mū se smêje!* i *Žaba ide rëg, rëg, rëg, Krāncu bōdë dëbël drëk!*.

Sljedeća stihovna rugalica vezana je u žitelje đurđevečkog kvarta Peski: *Pěščani-trěščani, / Nēmājo krūva ni vodë, / Sāmo mālo lobodë, / Da si gřlo zaslādë!*. Peski su naselje nastalo na pjeskovitim brežuljcima, a nastanjivao ga je isprva uglavnom siromašan puk, što se vidi i u navedenim stihovima. Svaki stih vjerodostojno ocrtava *Peščana* mršavoga, gladnoga i siromašnoga kao što je i škrti pijesak na kojem je živio. Rugalica zacijelo nije ponikla na Peskima, nego u nekom od ostalih imućnijih dijelova đurđevečkoga naselja. Na nju se nadovezuje rugalica kojom se žiteljima sela Mičetinec rugalo da žive u malom selu: *Cīnci-līnci Mičëťīnci! / Nēma zvōna ni gospōna, / Nīti frājļë, nit gospë!*. Ova rugalica govori o tome koliko je ovo selo malo, jer nemaju kapele, ni zvona, ni župnika, ni gospode. Selo je smješteno između bilogorskih brežuljaka udaljeno oko četiri kilometra od Đurđevca. Povijesni nam podaci u ovom slučaju pružaju činjenice na osnovu kojih možemo dosta dobro odrediti vrijeme nastanka ove rugalice. Mičetinec je osnovan za vremena Vojne krajine. Spominje se kao filijalno selo đurđevečke župe

1682. godine, a brojio je samo 20 kuća. Vizitatori komarničkoga arhidakonata u svojim izvještajima tijekom 18. stoljeća o selu malo govore, vjerojatno stoga jer je u selu bilo malo žitelja i bez ikakve kapele. Potvrđuje to i vojni zemljovid iz 1782. godine na kojem se vidi da selo nema ni kapele ni drvenog tornja sa zvonom kakav je, na primjer, ucrtan i vidljiv u obližnjim selima Budrovcu i Sirovoj Kataleni.²⁸ Tek 1825. godine đurđevečki župnik Franjo Milinković zapisao je u župnoj spomenici da selo ima drveni toranj i zvono.²⁹ Prema tome, rugalica je nastala zasigurno između 1782. i 1825. godine.

8. Zaključak

Stari su đurđevečki vulgarizmi u ovome radu podijeljeni na psovke, vulgarne riječi, kletve i rugalice. Već samim uvidom u njih očito je da nije riječ o klasičnim psovka i vulgarnim riječima, već većinom posve bezazlenima, humorističnima i nerazumljivima. Iz prve ruke reklo bi se da je takvih riječi nekad bilo na pretek, ali nije tako, osim rugalica. Premda ih ne odaje vulgarnost, puno ih je manje nego današnjih vulgari-zama, koji su ih pak posve istisnuli iz javne komunikacije. Svojom brojnošću odskaču tek riječi rugalice koje su se upotrebljavale i izvan rugalačkog konteksta. Prijašnju obostranu brigu o sprečavanju psovanja vodila je vojna, pa i civilna vlast u početku, te Crkva. Vlasti novijeg doba odavno su od nje digle ruke, dok je utjecaj Crkve sve manji. Vulgarizmi kao takvi dijele sudbinu cjelokupnoga leksika đurđevečkoga govora, kao i kajkavskoga govora općenito, a obilježava ih kontinuirano izumiranje.

28 VALENTIĆ, Mirko; HORBEC, Ivan; JUKIĆ, Ivana: *Hrvatska na tajnim zemljovidima XVIII. i XIX. stoljeća. Đurđevačka pukovnija*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003., sekcija 11.

29 Arhiva župnog ureda rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu. Spomenica župe od 1825. godine (Conscriptio Rerum memorabilium Parochiae in Gyurgyevcz ...).

Summary

Swear Words, Vulgarisms and Mocking words of Đurđevac's Kajkavian Dialect

The text talks about swear words, vulgarisms and related words of Đurđevac's Kajkavian dialect used by our ancestors. According to today's standards, these are not real swear words and vulgarisms, but words in their function, although they are called like this in the paper. Nowadays, these words are being less and less used because people who were using them are no longer alive. These words were used in everyday communication and look nothing like the words used today. As such, they were in accordance with the religious and moral principles of the time and they even seemed a bit humorous, which meant they could have been used in front of children. The number of swear words and vulgarisms is not large because people at that time were God-fearing and viceless and they avoided using such expressions, which was aided by child-rearing, but also by the church and the school, and partly by the government through legal regulations. It was impossible to find out the meaning of some of those words because they were created through the imagination of individuals who simply invented certain components when they needed them. Mocking words and mockeries written in verse are slightly more numerous. Most of the swear words, vulgarisms and mocking words are identical with those in Đurđevac's neighbouring Kajkavian dialects. The collected material was abstracted from the dictionary of Đurđevac's Kajkavian dialect and the subsequently collected lexicon.

Izvori

- Državni arhiv u Bjelovaru. Zbirka Cehovi i obrtničke zadruge, I. Đurđevački ceh (Obrtnička zadruge), Zapisnička knjiga 1866. – 1902., sign. 392/SI-1
- Župni arhiv rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu. Spomenica župe od 1825. godine (Conscriptio Rerum memorabilium Parochiae in Gyurgyevcz ...)
- Župni arhiv rkt. župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu. Status animarum (Stališ duša) župe sv. Jurja mučenika u Đurđevcu 1866.

Literatura

- BADURINA, Lada; PRANJKOVIĆ Ivo: *Jezična i pragmatična obilježja psovke*. // Romanoslavica, LII, 2, București, 2-3 octombrie 2015.
- BUCZYNSKI, Alexander: *Gradovi Vojne krajine*. sv. 2., Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 1997.
- GAVRAN, Ignacije: *Putovi i putokazi (IV)*. Sarajevo – Zagreb: Svjetlo riječi, 2003.
- GOLUB, Ivan: *Običan čovjek*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2013.
- HORVAT, Rudolf: *Povijest Gjurjevca*. Zagreb: Hrvatski tiskarski zavod, 1940.
- *Hrvatske narodne pjesme kajkavske* (ur. dr. Vinko Žganec). Zagreb: Matica Hrvatska, 1950.
- IVANČAN, Ivan: *Molve. Narodni život i običaji*. Molve: Općinsko poglavarstvo Molve i Mali princ d. o. o. Koprivnica, 1998.
- KOVAČIĆ, Davor: *Kriminal u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj – zločin, korupcija, kriminal i politika*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2017.
- KRANJČEV, Ivo: *Ekonomski razvitak Đurđevca i đurđevačkih konaka. Etnografski prikaz* (doktorska disertacija). Zagreb, 1926.
- MARESIĆ, Jela; MIHOLEK Vladimir: *Opis i rječnik đurđevčkoga govora*. Đurđevac: Gradska knjižnica Đurđevac, 2011.
- MIHOLEK, Vladimir: *Vojska Srca Isusova u Đurđevcu*. // Kajkavski kalendar za 2011., (urednik Ivan Pranjić), Čakovec: Ogranak Matice hrvatske u Čakovcu, 2010.
- NIKOLIĆ, Davor: *Struktura i funkcija kletvi u usmenoj i pisanoj etici*. // Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku XLVII, 2, 2010.
- OPAČIĆ, Nives: *Novi jezični putokazi (Psovka u celofanu): Hrvatski na raskrižjima*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2014.

- PADOVAN, Franko: *Komunikacijska obilježja psovke u hrvatskome jeziku* (diplomski rad). Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2018.
- PERICA, Petar: *Vojska Srca Isusova proti psovki*. Zagreb: Glavni odbor, 1917.
- PILCH, Pavel: *Psovka u hrvatskome i češkome jeziku* (diplomski rad). Brno: Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, Ústav slavistiky, 2011.
- TIŠLJAR, Ivica: *Bio sam čuvar svoje stare mame Katarine*. Virje: Osnovna škola Franje Viktora Šignjara Virje, 2005.
- TKALAC, Krunoslav: *Babogredska kompanija*. Vinokovci: Slavonska naklada Privlačica, 1994.
- TOMERLIN PICOK, Đuka: *Juraj Mulih i Gjurgjevec*. // Ispod duge most: liječnik i putnik između dva svijeta, posvećeno prof. dr. med. Dragi Novaku, (uredili Miriam Sperber i Vladimir Cvetnić), Čakovec: D. Novak, 1999.
- VALENTIĆ, Mirko; HORBEC, Ivan; JUKIĆ, Ivana: *Hrvatska na tajnim zemljovidima XVIII. i XIX. stoljeća. Đurđevačka pukovnija*. Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2003.
- VONIĆ, Maja; VUJIĆ Perica: *Jezična politika u NDH*. // *Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti* I, 1, 2009.